

Stipendieberättelse

Lisa Abrahamsson

Sydney augusti 2017

Jag besökte i april 2017 Fiji för att studera åtgärder som lokalt har vidtagits för att hantera klimatförändringar, och hur invånarna ser på dessa, och ville även prata med internationella organ på plats.

Huvudfokus för resan var omlokalisering, flytt, av samhällen.

Jag besökte flera byar längs Korallkusten på Fijis största ö Viti Levu, samt träffade representanter för olika FN-organ samt tjänstemän inom myndigheter och konsulter i huvudstaden Suva. Bland annat:

- Setefano Naitonicagi, byledare Komave
- Sheldon Yett, Unicefs representant för Fiji och önationerna i södra Stilla havet
- Winifereti Nainoca, miljöspecialist och biträdande team leader UNDP

Flera jag träffade ville bara prata "off the record". Landfrågan och därmed huvudfrågan om omlokalisering av samhällen är känslig med en etnisk konflikt under ytan. Även arbetet inför november då Fiji tar över som ordförandeland i FN:s klimatkonferens, COP, beskrivs som känsligt och toppstyrt.

Samtidigt råder inte full pressfrihet i landet, varför det var svårare än jag trott att intervjua tjänstemän.

Här följer en rapport (särskilda svar till Sida på slutet):

Önationerna i Stilla havet är hårt utsatta när klimatet blir varmare.

I Fiji har två byar redan flyttats. Premiärminister Voreqe Bainimarama har sagt att hundratals byar påverkats av klimatförändringar. Över 830 har identifierats som hotade av stigande havsnivåer, av dem är 45 byar öronmärkta att flyttas inom fem till tio år.

Kanske blir det en flytt även för invånarna i den lilla byn Komave på Korallkusten på Fijis största ö Viti Levu.

- Här var det senaste stora raset, säger byledaren Setefano Naitonicagi till mig i april 2017, och visar hur marken eroderat vid strandkanten och nu närmar sig byggnaderna närmast vattnet, bland dem en förskola.

I januari 2016 ansökte byn med 180 invånare om pengar för att finansiera en havsbarriär. En tredjedel av kostnaden kommer att betalas av staten, om ansökan går igenom, berättar Setefano Naitonicagi, som också hoppas på bidrag från organisationer och kanske turister. Barriären skulle kosta 150 000 fijidollar, motsvarande cirka 600 000 kronor, och ta ett år att bygga, säger han, men tillägger att byn fortfarande väntar på beslut.

- Vi har inte hört något än. Projektet har tappat fart på grund av Winston, gissar han.

I februari i fjol drog cyklonen Winston in över Fiji med vindstyrkor på uppemot 200 meter per sekund. Vågorna mätte upp till tolv meter. Hela byar jämnades med marken. Närmare 60 000 människor tvingades fly till evakueringscenter och 44 människor miste livet.

Korallkusten klarade sig utan större skador, men havet kommer lite närmare för varje år, säger Setefano Naitonicagi.

Winston drabbade Fiji mindre än en vecka efter det att landet blev det första i världen att ratificera Parisavtalet och förband sig att långsiktigt minska utsläppen av växthusgaser.

I november tar Fiji över som ordförandeland i FN:s klimatkonferens, COP, och lovar att kämpa inte bara för sin egen civilisation utan även för alla andra små önationers överlevnad.

Med den globala uppvärmningen spås vissa öar i södra Stilla havet helt att försvinna. Klimatförändringarna har redan lett till mer extremt väder med exempelvis jordskred och översvämningar som följd.

Den förödande cyklonen understryker allvaret i att jobba långsiktigt för att försöka minska klimatriskerna, enligt FN.

För Komave och grannbyarna som ligger som ett pärlband längs med Korallkusten är havsbarriärer det första alternativet, i andra hand har byarna beslutat att omlokalisera.

I den större grannby Namatakula kan lätt regn leda till stora översvämningar, berättar Komave-distriktets representant Tevita Batikolikoli, så det finns hela tiden en rädsla för vad som kan komma har hända.

Omkring 5 000 personer skulle flytta om det blir en omlokalisering, men det är inte klart var de i så fall skulle flytta. National Disaster Management Office (NDMO) ska avgöra vad som är det bästa alternativet, och också besluta om finansieringen.

En källa inom FN-systemet i huvudstaden Suva, med lång erfarenhet från Fiji, säger att frågan om havsbarriärer är mycket komplex men att byarna ofta hoppas på för mycket från dem. Man räknar bara med kostnaden för byggandet och inte underhåll, och för att det ska funka måste staten avsätta fonderingar á la Nederländerna. Det måste ske på mycket lång sikt, och bidrags- och biståndsgivare i ett sådant projekt måste vara långsiktigt. Och i stället för klimatförändringar kan bakomliggande problem i stället vara att man tidigare har huggit ned mangrove för att komma åt strandkanten lättare. Mangroveskogar skyddar mot erosion och skyddar korallreven, och utgör lekomyråden för fisk.

- Kusten är inte så säker som den borde vara, säger källan

Man måste ställa det mot risk, men ofta är omlokalisering helt enkelt bättre än en barriär, säger personen. Men först och främst: samhällets egen motståndskraft, att kunna hantera och bedöma risk och agera utifrån det. Det är den springande punkten för Fiji, och andra önationer.

Även landfrågan på Fiji gör saken oerhört komplex. Ett historiskt avtal ger fijier ensamrätt att äga mark, till skillnad från indo-fijier, ättlingar till indiska plantagearbetare.

Sedan 1874 är merparten av marken reserverad för de fijiska klanerna och kontrolleras ytterst av klanhövdingarna. Etniska fijier äger omkring 88 procent av marken och staten cirka 4 procent.

Inflyttningen av indier skedde under 1800-talet när Fiji koloniserades av Storbritannien, och har i modern tid skapat motsättningar som fortfarande påverkar landets politik.

Motsättningarna har sedan 1987 lett till att militären tagit makten fyra gånger, senast 2006. Demokratiska val hölls hösten 2014 och konstitutionen ändrades, men det skedde på militärens villkor.

Den första permanenta flytten av en by var av Vunidogoloa på Vanua Levu, Fijis andra största ö, i början av 2014.

- Det var den sorgligaste dagen i mitt liv, men jag var tvungen att rädda byn. Vi fruktade verkligen för våra små barns överlevnad, har byledaren Sailosi Ramatu sagt till internationella medier.

Men allt med flytten har inte varit dåligt. Nu har varje hus en septiktank och solpaneler. Under högvatten i den gamla byn var barnen tvungna att simma en bit för att komma till skolan, nu kan de ta bussen.

Ett stort problem är finansieringen för de byar som behöver omlokaliseras i framtiden. Myndigheterna har sagt att de som inte kan flytta kommer att erbjudas hjälp för att minimera riskerna med att bo kvar, som att bygga havsbarriärer och plantera mangrove för att förhindra erosion.

Flytten av Vunidogoloa finansierades delvis av staten, men den har inte råd med 45 flyttar till, har en högt uppsatt tjänsteman uppgett för australiska medier. Omlokaliseringen kostade närmare 4 miljoner kronor.

En permanent omlokalisering är samtidigt ett svårt beslut för människorna, som inte vill lämna sin traditionella mark.

Ytterligare en by har permanent flyttats, Tukuraki på Vitu Levus norra sida, till följd av risk för jordskred, även det till en kostnad av närmare 4 miljoner kronor. Det inkluderade markröjning, landskapsplanering, byggandet av nya hem och ett evakueringscenter. Finansierades delvis av EU genom BSRP (Building safety and resilience).

Fijis klimatambassadör Amena Yauvoli säger, i en FN-artikel, att byarna inte ska stressa fram beslut om flytt men att det är bra att diskussioner förs, och att de sker på byarnas initiativ som i flera fall efter Winston:

- Med omlokalisering kommer stora kostnader och det känslomässiga bandet till den gamla platsen kommer alltid att finnas.

Just nu pågår ett stort biståndssponsrat arbete med sårbarhetsbedömning av Fijis samhällen, kallat Integrated Vulnerability and Adaptation Assessment (IVA), som ska mynna ut i ett statligt policybeslut med strategier för åtgärder.

Men sedan tidigare är det alltså sagt att över 830 byar identifierats som hotade, och att 45 av dem är öronmärkta att flyttas inom fem till tio år. Samtidigt har ögrannen Kiribati tidigare köpt land på Fiji för att kunna evakuera invånare dit.

- De flyttade några byar som ett test och nu kommer Fiji vara det första landet att göra det på ett systematiskt sätt, säger en person inom FN som inte vill bli namngiven.

En källa inom Fiji Climate Change Unit, som jobbar med IVA, säger att det just nu är ett mycket känsligt läge och att den information som hittills samlats in inte är offentlig. 3 av 14 provinser, omkring 25 procent av alla samhällen, är klara (april 2017). Förhoppningsvis ska det finnas data att redovisa när Fiji tar över ordförandeklubban för COP23 i november.

- Premiärministern vill ha det på plats från och med i år. Om du har en kostnad för det, kan du presentera det på klimatkonferensen i november och förhandla medel. Men för Fiji är det i grunden inte en fråga om klimatförändringar, det handlar om landrättigheter, om marginaliserade etniska grupper; det är en enorm fråga.

Källan vill inte spekulera i hur många byar som kommer att pekats ut – men påpekar att över 800, som regeringen tidigare nämnt, låter mycket.

Runt om i Fiji pågår samtidigt andra satsningar för att möta klimatförändringarna.

Ett långsiktigt projekt som pågår, med Unicef som dirigent och med bland annat svenskt bistånd i botten, är ett omfattande arbete för att bygga upp samhällets motståndskraft att hantera klimatförändringar mot risker vad gäller tillgången till rent dricksvatten och grundläggande sanitet, samtidigt som man satsar på förbättrad hygien. Programmet, WASH, fokuserar på skolor och skolbarn. Skolorna får poäng exempelvis efter om alla barn tvättar sina händer, och involverar lokalsamhället.

- Om man går genom kvinnor och barn så når man alla, säger en person på Unicef, och understryker att programmet sätter invånarna i förarsätet för förändringsprocessen och att samhällena genom detta kan bedöma sina egna risker.

Sheldon Yett är Unicefs högste representant i Fiji:

- Att flytta samhällen handlar om mer än att se till att det finns lämplig mark. Man måste övertyga lokalsamhällen om att det är vettigt att flytta, och se till att infrastrukturen finns där och att det inte skapas nya konflikter.

Mycket arbete krävs för att se till att Fijis befolkning är redo, enligt Yett.

- Tack och lov pratar människor om det. Winston var ett uppvaknande för många om vad som kan hända om de inte vidtar åtgärder nu för att förbereda sig.

Svar på särskild begäran av Sida, som del av ett Sida-stipendium:

Resan har väsentligt bidragit till kunskapsökning om Fiji och internationellt utvecklingssamarbete, vid sidan om klimatförändringarnas påverkan på samhället i stort och för ö-nationerna i synnerhet. Redan innan resan har jag haft ett intresse för internationellt utvecklingssamarbete, genom mitt jobb och också genom tidigare universitetsstudier.

Resan har gett mig en chans att fördjupa mig i ett ämne till skillnad från den snabba rapporteringen som redaktör på en nyhetsdesk, och också att få lära känna ett land så långt borta från Sverige men där Sverige har ett, på senare tid, allt större engagemang.

Resan har resulterat i en artikel publicerad av flera av TT:s kunder (se bilaga) i print under Kristi himmelfärdshelgen 2017, men inte i föreläsningar.